

LA LLEGENDA DE SANT JULIÀ L'HOSPITALER

*Text de la INTRODUCCIÓ d'un llibre de
l'autor sobre aquest tema, pròxim a publicar-se.*

L'Elat Mitjana ha estat pròdiga en la producció de llegendes hagiogràfiques. Al costat dels llibres de cavalleria que feien la narració minuciosa de les gestes bon xic estrafolàries i descabellades d'algun personatge inventat per la ment febril d'un escriptor que es complavia a descriure les mil i una facècies d'aquell heroi, facècies que després constituïrien la delícia dels molts lectors que, com el Quixot, es passarien «las noches de claro en claro y los días de turbio en turbio», devorant amb una ànsia famèlica les seves pàgines, al costat d'aquesta literatura exuberant, també s'hi trobaven amb una abundància extraordinària les llegendes dels màrtirs i dels sants.

Tenim una prova palesa d'aquesta afirmació en el fet ben conegut de sant Ignasi de Loiola. Quan ell fou ferit en l'assetjament de Pamplona i transportat a casa seva, per distreure els ocis de la convalescència demanà que li portessin per llegir algun llibre de cavalleria, i, a manca d'aquests, hom li presentà un llibre de vides de sants. I cal fer constar, encara que sia de passada, que en aquest fet aparentment tan insignificant rau el principi de la seva prodigiosa transformació moral.

La literatura de l'època gairebé estava acaparada en la seva totalitat per aquests dos temes que tenien un caràcter veritablement universal. Es cosa difícil esbrinar si aquesta mena de literatura fou un producte de la mentalitat d'aquells temps, o foren aquells llibres els que crearen aquella manera de pensar i d'obrar ben extesa en l'ambient familiar i social. De tot hi deuria haver. Arribar a l'alçada dels herois en la guerra o aconseguir una mitra era l'ambició que pels seus fills tenien tots els pares posseïdors d'un títol nobiliari, encara que fos una migrada hidalgua. Així llegireu en «La llegenda de sant Julià l'hospitaler» de Flaubert, que publiquem en aquest volum: «Sovint el castellà convidava els seus companys d'armes. Mentre bevien, recordaven les seves gestes, els assalts a les fortaleses amb l'espectacle de les armes i contaven també les prodigioses ferides. Julià, tot escoltant-los, s'entussiasmava delitós; llavors el seu pare no dubtava que més endavant el seu fill seria un heroi. Però, al capvespre, en sortir de resar l'angelus, quan passava en mig dels pobres que s'inclinaven al seu pas, deixava l'almoïna en el seu sarró amb tanta modèstia i amb un posat tan noble, que la seva mare tenia el pressentiment que amb el temps arribaria a arquebisbe.

Heroi en la guerra o sant: heus ací el tema bàsic i general de gairebé tota la literatura medieval. I així com el guerrer, per arribar al cim de l'heroisme, havia de realitzar una sèrie de gestes d'un esclat brillant i albirador, també el sant, per atènyer els cimals de la virtut, havia de caminar per uns viaranyes que gairebé no haguessin conegut les petjades de l'home.

Una santedat normal i no massa accidentada no servia per inflamar la imaginació de molts hagiògrafs que volien retratar la vida d'un sant. Era precís revestir

la figura del sant amb elements extraordinaris, i fer ús constant del color fort i llampanant de l'ambient preternatural.

Un exemple típic d'aquesta classe de llegendes és la citada pel bol·landista H. Deleheyne, S. I. en la seva ben documentada obra *Le legende agiografiche*, de quina versió italiana ens servim.

«L'obra mestre d'aquesta classe de llegendes, diu el citat autor, és sens dubte el martiri sofert per Sant Climent d'Ancira i pel seu company Agatàngel.

El lloc del seu martiri es transporta successivament d'una ciutat de Galàcia, que no s'anomena, a Roma, a Nicomèdia, a Ancira, a Amis, a Taiso i de nou a Ancira. Aquest martiri ambulat, matçat amb els més extraordinaris miracles, es perllonga durant vint-i-vuit anys, i esgarrafa la llista dels turments a que els perseguïdors sotmeteren a Climent i el seu company.

Per començar Climent és penjat i el seu cos colpejat amb garfis de ferro; hom li matxuca la boca i les galtes a cops de pedra; és lligat a una roda i el seu cos bastonejat i horriblement destroçat amb un ganivet. Aprés, li són clavades agulles a la cara, les dents li són arrencades, les mandíbules destroçades i li són serrats els peus en un torn de ferro. Aprés els dos màrtirs junts són fuetejats amb una corda feta de nervis de bou i lligats a un pal. Ací hom apropa als seus flancs atxes enceses i després són llençats a les feres. Els fiquen alenes roentes sota les ungles i són enterrats durant dos dies en un pou de cals viva; aprés són escorxats i novament són castigats a cops de bastó. Hom els fa ajaure damunt un llit de ferro incandescent i són ficats dins un forn encès durant tot un dia. Després d'això, són turmentats de nou amb garfis de ferro i hom fabrica una mena de rascler amb puntes de ferro i contra ell són llençats moltes vegades els cossos dels màrtirs.

Agatàngel, per la seva part, sofreix el suplici del plom fos i vessat damunt el seu cap, i amb una roda de molí lligada al coll és traguinat per la ciutat i després és mort apedregat. A Climent li foraden les orelles amb agulles roentes, i és cremat amb atxes enceses i rep bastonades a la boca i al cap. Finalment, després d'haver estat fuetejat per espai de cinquanta dies, és decapitat el mateix dia que Agatàngel» (1).

Evidentment el narrador no es decideix a matar el seu heroi fins que la seva fantasia ja no sap inventar cap cosa més.

Ben entès que no tota la hagiografia presenta aquest caire espectacular i esgarrafós. Hi ha models, i per cert clàssics, que mantenen una tòrica discreta i serena. I segurament que aquests hagiògrafs eren els preferits i els que aconseguïen la finalitat que els havia empenyut a escriure tals llegendes: mantenir el fervor i la devoció envers aquells intèrprets de la doctrina cristiana.

Aquest és el cas de la *Llegenda Daurada* del cèlebre dominicà del segle XIII, Jaume de Voràgine, obra veritablement clàssica, de la qual recordo haver llegit un elogi magnífic per la insigne poetessa xilena, Gabriela Mistral, premi Nobel de literatura.

Què devem entendre pel mot llegenda, i llegenda hagiogràfica? Ben mirat em sembla que podríem definir en un sentit genèric la llegenda dient que és una narració que desfigura un fet històric. La llegenda, diu Delehayne, atribueix a un personatge real fets *imaginaris*. Al contrari del mite o de la novela, la llegenda, considerada com una relació continuada, suposa un fet històric que n'és el subjecte o el pretexte;

(1) H. Delehayne, S. I. *Le legende agiografiche*, Firenze, 1906, pàgs. 140-141.

i aquest és el primer element essencial de la llegenda. Aquest fet pot ésser adornat o transfigurat per la imaginació popular; i en aquesta transformació rau el segon element. Aquests dos elements poden combinar-se en unes proporcions molt desiguals, de manera que, segons sigui la preponderància per part de la realitat o de la ficció, una mateixa relació podrà ser classificada en la història o en la llegenda. I com que l'element imaginatiu és el que determina la categoria dels contes llegendaris, per això el nom de *llegenda* fou aplicat a tota deformació inconscient de la veritat històrica, ja es tracti d'una serie de fets ja d'un episodi isolat.

En la literatura hagiogràfica el mot *llegenda* és, la història que deu llegir-se en la festa d'un sant. I es diu *Llegendari* el llibre que conté la relació de la vida i la mort dels sants.

En definitiva, les llegendes dels sants tenen un punt històric que generalment és el personatge, i un element imaginatiu creat per la fantasia popular o per la imaginació de l'escriptor.

He considerat oportú fixar aquestes breus i senzilles nocions, abans de presentar *La llegenda de Sant Julià l'hospitaler*.

Aquesta llegenda és d'un dramatisme emocional força intens. Comprèn perfectament que Flaubert s'entusiasma més amb els seus elements constitutius per fer-ne un conte deliciós d'una gran valua artística.

Algú ha volgut veure una semblança de l'heroi de la llegenda amb Edipus, i fins i tot una inspiració en el personatge mitològic. No ho crec de cap de les maneres. Llevat del parricidi, portat a cap en circumstàncies molt diverses, no hi ha cap punt de contacte.

En el present volum reproduïxo tres models diferents de la llegenda. El primer és la versió del que ens dona Jaume de Voràgine. Narració sòbria i precisa que ell reproduïx en la seva *Llegenda Daurada*, no sabem de quin autor o de quina tradició popular.

El segon model és la còpia de la llegenda que he trobat en un manuscrit que es guarda a la biblioteca de la Universitat de Barcelona. Escrita amb un català del segle XV, presenta un barroquisme tot especial i encisador.

El tercer model és la versió catalana de la mateixa llegenda que Flaubert, amb el seu estil magnífic i d'una riquesa exuberant, va escriure amb tot l'entusiasme i l'enamorament de la seva passió artística.

Quina és la dosi d'història i de fantasia que hi ha en aquesta llegenda? És històric el protagonista?

Ja hem dit que la llegenda és la deformació inconscient de la veritat històrica. Per tant en *La llegenda de Sant Julià l'hospitaler*, perquè no sigui una excepció de la regla general, s'hi deuen trobar elements creats per la fantasia popular o per la imaginació de l'autor. Voler esbrinar amb quines proporcions estan barrejades la realitat i la ficció em sembla més difícil que pretendre trobar una agulla en un paller. Quant a la historicitat del personatge em sembla que pot admetre's. A la catedral de Ruan s'hi troba un vitrall del segle XIII, on hi han pintades les escenes de la llegenda. I hem de suposar que els que varen encarregar el vitrall estaven convençuts que Sant Julià era un personatge real.

I passem ara a una altra qüestió. Ha estat i deuria continuar sent Sant Julià l'hospitaler el patró del gremi dels pellaires de Vich? Cal admetre que oficialment el gremi reconeix com a patró Sant Julià d'Auvèrnia, però també hi han indicis que

assenyalen el patronatge de l'Hospitaler. I això és degut a una lamentable confusió que probarem de posar al descobert.

En Ramon Genís i Bayés, en un interessantíssim article publicat en les pàgines de la revista *AUSA*, diu així:

«San Julián de Auvèrnia, mártir, que, dicho sea de paso, es patrón de nuestros pueblecitos del Montseny y San Julián de Cabrera, fué, además, según la leyenda, caritativo pero acérrimo cazador y la iconografía nos lo suele representar montado en brioso corcel y con el halcón en su mano derecha».

Su vida no nos proporciona ningún indicio que avale su advocación, pero constatamos la coincidencia de fecha (28 de agosto) de su festividad con la de San Agustín, patrono tradicional de los curtidores de la ciudad Condal.

El porqué de su elección por los aluderos y guanteros puede acaso explicarse por el hecho de ser entonces patrono de Barcelona de los aluderos junto con los tireferos, guanteros, cinteros, correjeros, peñeros, naiperos, sogueros, sombrereros y otros oficios, desde el año 1472 en que los aluderos se separaron de sus antiguos compañeros los curtidores y pergámineros, para ingresar primero en el grupo llamado popularmente *Julians veils* en los que, además de los mencionados, figuraban como grupo principal los merceros y tenderos. Al separarse estos últimos en 1626 continuaron vinculados a los otros oficios o sean los *Julians nous*.

Fué por lo tanto San Julián de pródiga tradición gremial, ya que desde antiguo están bajo su invocación oficios los más dispares. Pero ya en el terreno de las conjeturas ¿porqué no relacionar tal elección con el guante de recia piel que calzara el santo cazador en su mano derecha, como puede apreciarse en alguna de sus representaciones, protegiéndola de los zarpazos y picotazos del halcón, según preconizaban las más acendradas normas de la cetrería a la antigua usanza?» (1).

Em penso que Ramon Genís s'ha deixat emportar per una confusió que de molts segles enrera s'ha fet dels dos sants anomenats Julià el mártir d'Auvèrnia i l'Hospitaler.

El primer no té res que veure amb la caça. L'acèrrim caçador que «la iconografia nos lo suele representar montado en brioso corcel y con un halcón en su mano derecha» és el segon.

La vida de Sant Julià d'Auvèrnia, tal com figura en la *La Llegendà Daurada* de Voragine, és com segueix: «Hi hagué un altre Julià — abans ha esmentat i escrit la vida de Sant Julià, bisbe de Mans — noble personatge de l'Auvèrnia, més noble encara per sa fe, el qual, desitjós de la palma del martiri, s'oferí ell mateix als perseguidors dels cristians.

El cònsul Crispí envià soldats amb l'ordre d'occir-lo. Assabeutat Julià sortí de casa seva i es presentà amb fermesa davant dels soldats que immediatament li tallaren el coll. Els soldats prengueren la seva testa i la portaren a Sant Ferriol, company de Julià, amb l'amenaça que si no adorava els ídols també el matarien a ell. De cap manera li va consentir i fou mort a l'acte, i hom posà en la mateixa tomba el cap de Sant Julià i el cos de Sant Ferriol» (2).

En aquesta breu biografia de Sant Julià no s'hi veu en lloc l'acèrrim caçador ni s'esmenta cap cacera.

Diguem en descàrreg de l'articulista i del gremi de pellaires que la confusió

(1) AUSA, núm. 13. pàgs. 115-116.

(2) *La Légende dorée de Jacques de Voragine, traduite par J.-B. M. Roze — Paris, MDCCCII*, Vol. IV, p. 240.

que han fet dels dos sants, (1) crec que també la tingueren els molts gremis que adoptaren per patró a Sant Julià l'hospitaler.

Em sembla una cosa molt probable que els gremis populars barcelonins, entusiasmats amb el sant caçador, atribuïren fàcilment al Julià d'Auvèrnia totes les meravelloses gestes del sant hospitaler. Tant és així que l'autor del manuscrit de la biblioteca de la Universitat, per fer-lo màrtir, com ho fou el d'Auvèrnia, fa matar el sant caçador amb un vulgar assassinat.

A Barcelona eren moltíssims els gremis que tenien per patró a Sant Julià l'hospitaler. Joan Amades cita entre altres, «els antics carreters, cotxers i menadors de vehicles en general que li demanaven especialment que els guardés d'embessonar i de les baralles derivades de les dificultats del pas i del trànsit.

El tenien així mateix per advocat els aprenents de barber, que li demanaven que els guardés de parroquians barbacerats i de barbes rabüelles i de pèl d'ase o de porc.

També havien venerat Sant Julià els comedians i saltimbanquis ambulants de plaça, que actuaven a la via pública i després passaven el platet...» (2).

Com pot veure's era un sant que es va posar de moda í que va adquirir una enorme popularitat.

El canvi de dates també pot haver donat motiu a la confusió. El Voràgine posa la festa del sant hospitaler el 29 de gener, Sant Antoni de Florència, dominicà del segle XV, autor d'un *Flos Sanctorum*, que va copiar molt del Voràgine, posa la seva festa el 17 de febrer. L'historiador Domènech, dominicà del segle XVI, encapçala la seva versió castellana de la llegenda de Sant Julià l'hospitaler amb aquestes paraules: «Vida del bienaventurado San Julián Ospedero de pobres, confessor, al qual tienen mucha devoción en algunas partes de Cataluña y en particular en la parrochia del Fou en el Obispado de Barcelona donde le tienen por su patrón, y no va impresa su vida en las Historias vulgares y ordinarias de Santos...

Celebrase su fiesta a 28 de Agosto» (3).

En el Martirologi romà no s'esmenta en cap lloc Sant Julià l'hospitaler, en canvi el 28 d'agost figura el martiri de San Julià d'Auvèrnia.

L'Amades ens descriu també les festes populars que es celebraven amb motiu de la festivitat del sant que ell posa el 27 d'agost. Veieu-ne algunes, per cert ben interessants.

«Els *julians* representaven l'escena del seu patró a cavall mentre caçava, en els entremesos que havien organitzat en ocasió de festes civiques. Arran de l'arribada del Duc de Calabria, el 1467, van celebrar-se unes festes molt lluïdes al Born, a les quals els mercers van aportar un entremès que figurava un bosc enmig del qual es destacava el sant a cavall. El bosc estava muntat damunt d'un carretó. En passar per davant del Duc van deixar anar molts coloms, tórtres i d'altres menes

(1) Fargas i Genís té a casa seva una magnífica rajola, reproduïda en les pàgines d'AUSA, on hi ha representat Sant Julià l'hospitaler. I aquesta rajola havia estat posada des de molts anys a la seva fàbrica de curts. A més, el quadre que havia utilitzat el gremi de peñaires en la seva festa anual, avui existent en el Museu Episcopal, també vol ésser una representació del sant hospitaler.

La iconografia d'aquest sant és força abundosa i s'en troben varies reproduccions a l'Arxiu Mas, en canvi no n'hi ha cap de Sant Julià d'Auvèrnia.

(2) Joan Amades, *Costumari Català*, vol. IV, pàg. 931.

(3) Antonio Vicente Domenech, *Historia general de los Santos y Varones ilustres en santidad, del principado de Cataluña, Gerona, 1630*, pág. 161.

d'ocells. Acompanyava al sant un ball amb certa enramada. Llavors de l'entrada de la reina Isabel la *Catòlica* pel portal de sant Antoni, també van portar-hi un bosc format amb molta rama, que figurava com un tancat enmig del qual sobresortia sant Julià anant a caça. També van deixar anar coloms, mussols, guatlls i tórtres, a part d'altres ocells, i van amenitzar la representació uns ballaires tot enramats amb fulles d'heura, que van fer el ball de la Tribaldà.

Els juliàns havien fet una representació que volia figurar una escena de caçera, en record d'haver estat el seu sant patró un ardit caçador. La feien al darrera de l'absis de la Seu, entre el carrer del Bisbe i el Palau dels Comte-reis d'Aragó, flocs que convertien en una mena de bosc plantant hi arbres i enramant-los de manera adient. Tapaven totes les sortides dels carrers que donaven al recinte per tal que restés ben aïllat. Deixaven anar un senglar, que algunes vegades pintaven de manera estranya i ben virolada. Els més garrits dels juliàns, vestits de cavaller amb tota pompa i gala, empaitaven la bèstia, movent molta gatzara i renou, i acabaven per matar-la enmig de gran alegria. La bèstia era esquarterada i cuinada; constituïa el plat principal d'un àpat col·lectiu que celebrava la confraria com a corol·lari de la festa. Aquesta representació es feia al matí, després de la festa religiosa, i sembla que no va celebrar-se gaires anys (1).

Vet ací el patró de molts gremis i confraries de la ciutat de Barcelona en temps passats i qui sap si el patró que volgueren escollir els membres del gremi dels pellaires de la nostra ciutat de Vich: sant Julià l'hospitaler.

Llegiu ara l'encisadora llegenda presentada en tres models escrits en diferents èpoques.

ALBERT COLLELL, O. P.

(1) Joan Amades, *Costumari Català*, vol. IV, pàgs. 928-930.